

НАРАТУВАННЯ ГОЛОКОСТУ В ПОВІСТІ Є. ГУЦАЛА «СПВУЧА КОЛИСКА З ВЕРБОЛОЗУ»

Горбач Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-7743-9845
horbachnathalia@gmail.com*

Ключові слова:

*автобіографізм, оповідь,
наратор, окупаційні фрески,
автор, читач.*

У статті проаналізовано повість письменника-шістдесятника Є. Гуцала крізь призму оповідної організації зображення Голокосту в ній. Суспільні зміни, які передували написанню твору, та авторський підхід щодо зображення подій Другої світової війни дали можливість художньо реалізувати в повісті якісно нову концепцію окупаційної дійсності, зокрема акцентувати долю цивільного населення, національні виміри Катастрофи, показати її травматичну дію не тільки на жертв, яких персоналізовано, але й на свідків тих подій, що особливо підкреслюється реакціями дитячої психіки. До ознак, які вирізняють повість із-поміж творів узвичаєного в літературі попереднього періоду «переможного» наративу війни, відносимо й авторський інтерес до сторінок локальної історії. Увага Є. Гуцала до його малої батьківщини – села Овечачого та інших населених пунктів Вінниччини – розширює просторові уявлення читача про межі Голокосту на території України.

Авторське жанрове визначення твору як окупаційних фресок та залучення наратора-дитини розглядається у статті як чинник фрагментування тексту повісті на окремі оповідання і новели, яким властива «самовільна» лінійна організація в сюжеті. Поєднання під час репрезентації подій Голокосту дієгетичної і вторинної недієгетичної нарації, що вводить «голоси» персонажів із світу дорослих, сприяє наповненню оповідного простору як діями, почуттями, емоціями головного героя, так і обставинами зовнішнього світу, позначеного загальним катастрофізмом.

Автобіографічний досвід переживання воєнного лихоліття сприяв чуттєвому відтворенню художньої дійсності. Проте автор, урахувавши особливості психоемоційного розвитку підліткової аудиторії, якій адресовано твір, уникає вербалізації найдраматичніших її сторінок. Говорячи ж про зраду, колабораціонізм місцевого населення, Є. Гуцало дбає про художнє й етичне «урівноваження» ганебних сторінок минулого прикладами жертвності інших персонажів повісті, які виходять із гуманістичних, позанаціональних та позарелігійних міркувань. Авторська позиція не висловлюється в повісті безпосередньо, але письменник реалізує себе як суб'єкта через добір реалій суспільно-політичного життя, автобіографічного матеріалу, образів другорядних персонажів, ускладнення нарації життєвим досвідом зрілої людини.

THE HOLOCAUST IN THE NARRATIVE STRUCTURE OF THE NOVEL “THE MELODIOUS WILLOW CRADLE” BY YE. HUTSALO

Horbach N. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7743-9845
horbachnathalia@gmail.com*

Key words: *autobiographism, story, narrator, occupation themed frescos, author, reader.*

The purpose of this study is to analyse the novel by the writer of the sixties Ye. Hutsalo through the prism of the narrative representation of the Holocaust in it. The social transformations that preceded the publication of the novel along with the author's approach to the literary representation of World War II made it possible to realize the new concept of the reality of military occupation, with an added emphasis on the fate of the civil population and the national dimensions of the Catastrophe, whose impact on the personalized victims and the witnesses of those events was shown with the great insight, especially, into the children's' psyche. Another feature that makes the novel different from the common «victorious» narrative of the literature of the previous period is the author's interest in local history. The close attention paid by Ye. Hutsalo to his small homeland, the village of Ovecachyi and other localities in Vinnytsia Oblast, enables his readers to expand their understanding of the spatiality of the Holocaust in Ukraine.

The author defined the genre of his novel as the occupation themed frescos. This factor in addition to using a child narrator can be considered crucial for the fragmentation of the novel. It splits into separate stories and novellas characterized by a self-willed linear narrative structure in the plot. The combination of diegetic and secondary non-diegetic narration in the Holocaust-related chapters introduces the voices of the adult characters and fills the narrative space with the main character's actions, feelings and emotions as well as the circumstances of the outside world in the grip of catastrophe.

The writer's own war time experience contributed to the vivid and emotional literary representation of reality. Nonetheless, the author takes into account psycho-emotional characteristics of the adolescents, who are the target readers of the book, to avoid verbalizing its most dramatic pages. When depicting treason and collaborationism of the local populace, Ye. Hutsalo tries to show examples of self-denial and generosity of those characters who are guided by humanistic, extra-national and extra-religious principles as a counterbalance to the shameful pages in the history of the Second World War. Although the author does not state his position directly, he expresses himself through the selection of socio-political realities, autobiographical material, the portraits of minor characters and the complexity of narration, increased by adding the adult experience.

Належність прозаїка, поета, публіциста Євгена Гуцала до літературного покоління шістдесятників визначається передусім його естетичною опозицією до радянського канону. На щастя, письменника оминула доля багатьох представників його покоління – Ю. Бадзьо, І. Дзюби, М. Коцюбинської, В. Мороза, Є. Сверстюка, І. Світличного, В. Стуса та ін. Є. Гуцало не був політичним в'язнем чи дисидентом, але, сформувавшись як

письменник у межах соцреалістичних нормативів, своєю творчістю зумів заперечити офіційний догматизм у літературі. Уже самі назви його перших прозових збірок – «Люди серед людей» (1962), «Яблука з осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Олень Август» (1965), «Пролетіли коні» (1966), «Хустина шовку зеленого» (1966), «З горіха зерня» (1966), «Родинне вогнище» (1968) – засвідчують дистанціювання

від «виробничої», тематики, потяг до індивідуальної творчої свободи, неперехідних мистецьких цінностей і життєвої філософії, базованої на загальнолюдських надбаннях.

Привнесені шістдесятництвом нові аксіологічні, онтологічні, ідеологічні настанови, попри існування в радянську добу більших чи менших самообмежень, знаходять вияв в оповіданнях, новелах, повістях письменника різної тематичної спрямованості. Дитяча проза, твори сільської і навіть військової сюжетики автора позначені ліризмом, філософською глибиною, поглибленим психологізмом, увагою до розмаїття характерів, станів людської душі, духовного досвіду, народним світоглядом, поетизацією сільського побуту, переживанням краси природи. Не випадково твори Є. Гуцала про Другу Світову війну та повоєнні роки «Мертва зона» (1967), «Родинне вогнище» (1968), «Сільські вчителі» (1971), «Шкільний хліб» (1973) стали новим словом в українській літературі тієї доби, змістивши акцент із героїки батальних сцен на показ катастрофічної суті війни очима цивільного населення. Власний досвід Є. Гуцала як «дитини війни» зумовив і те, що «воєнна тема звучить у нього особливо пронизливо, розгортаючи й проблему пам'яті як намагання не дозволити дистанції часу зруйнувати переконливу достовірність, і проблему травми, переживання котрої попри все не руйнує в людині людське», й «переструктурування внутрішнього світу, позначеного хаосом недавніх воєнних подій і розбалансованістю повоєнного часу» [12, с. 20].

Зміною художньої парадигми в зображенні війни позначена й повість «Співуча колиска з верболозу» (1991), що є предметом нашої уваги. Вона неодноразово ставала об'єктом літературознавчих студій У. Баран, І. Бойцун, І. Глової, Л. Громик, О. Єременко, Т. Качак, Н. Мафтин, Л. Тарнашинської та ін. при дослідженні дитячої та військової тематики, жанрової специфіки, поетики, проблематики творчості автора. Проте заявлений у темі нашого дослідження аспект не аналізувався, що дає підстави говорити про доцільність його розгляду.

Тема винищення євреїв у книзі Є. Гуцала «Співуча колиска з верболозу», яка охоплює період весни й літа одного з окупаційних років, не наскрізна і становить близько двадцятої всього тексту. Проте такий обсяг не завадив порушенню відразу кількох важливих в історичній і художній площинах аспектів. У зв'язку із цим важливим бачиться аналіз оповідної структури повісті «Співуча колиска з верболозу» в частині її наратування Голокосту, що й становить мету нашого дослідження. Для її реалізації необхідним вбачається акцентування жанрової специфіки, сюжетно-композиційної організації, типів нарації та наратора

у творі, зокрема автобіографічного досвіду переживання війни, взаємозв'язок наратора з іншими внутрішньотекстовими наративними інстанціями.

На переакцентування візії війни в повісті вказує вже авторське жанрове визначення, що міститься в підзаголовку – «окупаційні фрески». На час написання це був чи не єдиний твір в українській літературі (2015 року з'явився «окупаційний роман» Г. Гусейнова «Одіссея Шкіпера та Чугайстра») з подібною жанровою дефініцією, що в центр уваги поставив долю українського населення на захоплених німецькою армією територіях. Увага до теми окупації, яка на початку 90-х рр. ХХ ст. була ще табуйованою, зумовлювала й відхід від канонічно-героїчних сценаріїв Другої Світової війни. О. Стяжкіна, аналізуючи міф «Великої Вітчизняної війни», головною причиною замовчування проблем окупаційного періоду вважає неспівпадання офіційного і приватних наративів: «Родинні перекази, уривчасті, позначені як зонами умовчання, так і зонами відчайдушного проговорення, демонстрували абсолютну невписаність буденного досвіду окупації в межі, що їх пропонував радянський дискурс. Історії про «поганих своїх», «добрих чужих», про тортури, що їх зазнавали не тільки від гестапо, але й від сусідів, спогади про страх, безпорадність, про тягар персонального вибору, про зраду, про неготовність померти, про голод, безнадію, безправ'я та несправедливість, про життя, яке тривало, не вписувались в ідеологічний порядок роздумів про «всенародний опір окупанту», здавались «неправильними» і навіть небезпечними, а тому, залишаючись у родинному колі, у пам'яті, у незаданих питаннях, усе ж витіснялись на периферію свідомості. Знання про «не таку» окупацію наче було, але наче й не було» [11, с. 74].

Термін «фрески» зі сфери монументального живопису налаштовує читача, з одного боку, на чуттєво-емоційне сприйняття окупаційної реальності, а з іншого – вказує на множинність її картин (повість складається з 39 оповідань та новел). Інтермедіальна настанова на графічну передачу зафіксованих у пам'яті зорових картин минулого суголосна з авторською «акварельною технікою слово-живопису» [12, с. 29], «образотворчими прийомами й інтенціями Є. Гуцала – увагою до предметно-пластичного багатства природного й соціального світу, його насиченості мальовничими просторовими формами, світловими ефектами й колористичними маркерами» [1, с. 37–38].

Тема Голокосту тривалий час була однією із замовчуваних у межах радянського як історичного, так і художнього наративів Другої Світової війни [3]. І лише суспільні зміни 1990-х рр. інтенсифікували та якісно змінили українсько-єврейський діалог загалом і розробку теми Катастрофи

зокрема. Повість же Є. Гуцала локальними історіями долі єврейського населення Вінниччини, яка з другої половини липня 1941 р. по березень 1944 р. перебувала під німецькою окупацією, була покликана розширити уявлення читача початку 90-х рр. минулого століття про просторові межі Голокосту на території України [детальніше про це: 2]. Так, за даними Меморіального центру Голокосту «Бабин Яр», перший масовий розстріл євреїв відбувся у Вінниці 19 вересня 1941 р., а вже до 1 травня 1942 р. було вбито майже все єврейське населення міста: з 5779 осіб, які проживали там до війни, живими залишилися лише 800. Усього на території Вінницької області за час окупації вбито понад 150 тисяч євреїв, зокрема, понад 13000 переселених туди з Бесарабії та Північної Буковини. Для виконання цього ізувірського плану окупаційною владою на Вінниччині було створено не менше 126 гетто й таборів, а сьогодні дослідники налічують близько 300 місць масових розстрілів і поховань [10].

Місцем художньої дії повісті стає село Овечаче – реальний населений пункт (нині село Дружне Калинівського району) на Вінниччині. Його вибір зумовлений автобіографічною обставиною: в цьому селі проживала бабуся Є. Гуцала по батькові, у якої родина майбутнього письменника – мати з трьома дітьми – перебула майже всю війну і про що автор також згадував в автобіографічному оповіданні «Дорога з дитинства» [4, с. 106]. Закономірно, що й прототипом баби Ликори у творі стала бабуся автора.

Жителі Овечачого, за повістю, знають про загибель євреїв не лише у своєму селі, але і за його межами. Спершу автор говорить про це наче принагідно: у тітки Марії на базарі в Новій Греблі поліцай хоче задурно відібрати хустку, а тому звинувачує жінку, що свій товар та зняла з убитої єврейки [3, с. 105]; дівчина Фрося, за якою упадає поліцай Корній Потуга, відмовляється від подарованої ним блузки, бо небезпідставно вважає свого залицяльника учасником єврейського погрому в Турбові [5, с. 135]. Це створює ефект інформаційної проникності теми «остаточного вирішення єврейського питання» серед населення і хоч не викликає прямої внутрішньої реакції головного героя, але готує і його, і читача до сприйняття подальших емоційно більш загострених епізодів – розділів «Сліпа» й «Чорні очі в сусідчиному вікні».

Попри «самовільну» лінійну організацію сюжету, в якому чергуються не завжди пов'язані між собою події з життя героя, але такі, що справили на нього незабутнє враження, ці розділи розташовуються за висхідною емоційною значущістю. Головний герой присутній у них і як суб'єкт оповіді, і як об'єкт історій, що оповідаються. Але перший розділ демонструє поєднання первинної

дієгетичної та вторинної недієгетичної, за типологією В. Шміта [13, с. 80–88], нарацій, коли головний герой переповідає почуте від нежданого нічного гостя Христі (тут він присутній лише як суб'єкт вставної оповіді, об'єктами якої є інші персонажі).

Христя – подруга дитинства баби Ликори, котра колись разом із батьками виїхала до Турбова, – приходить виконати доручення свого сусіда Гершка Лейбовича. Він – вправний майстер-чоботар, якому Ликора замовила чоботи на смерть, – не встиг виконати обіцяного через єврейський погром у Турбові, а тому повернув жінці матеріали на взуття. Те, що розповідь про антиєврейські заходи в її селі Христя починає не з історії Гершкової родини, а характеризує ситуацію загалом, опосередковано свідчить про масштабність злочину, який шокував жінку: «В суботу... В суботу поліція понаїжджала на возах і на конях... І німці... Німці в машині сиділи, а поліцаї ходили й загадували. Поліцаї і турбівські, і всякі позбиралися. Поліцаї ходили по жидах – і все гребли в їхніх хатах» [5, с. 157].

У роки війни Турбів був районним центром (нині селище в Липовецькому районі) Вінниччини, у якій поряд із представниками інших національностей компактно проживали і євреї, кількісно посідаючи друге місце після українців [7, с. 206]. Є. Гуцало не говорить про кількість жертв серед єврейського населення, але підрахунки сучасних дослідників дають можливість уявити розмах кровопролиття: у тодішньому Турбівському районі було знищено 2682 особи єврейської національності, з яких безпосередньо у Турбові – 97 осіб [6].

Для того, щоб персоналізувати історію жертв, автор в оповідь Христі вкладає й конкретні їх імена – старого Іцка, Клари і її сина Зями і, звичайно ж, Гершка Лейбовича. У короткій, але місткій характеристиці розкривається його сутність не лише як майстра своєї справи, але і як людини: «Пошиє (взуття – *Н. Г.*) на живого – як дзвіночки, а що вже на покійнику – як лаврські дзвони. Майстер, ніхто лихого слова не сказав про Гершка Лейбовича й не скаже... Бачиш як? Уся його рідня з білим світом прощалася, про Бога згадують, а він тебе не забув. Оддай, каже, отій овечачській Ликорі, аби злецько не думала про мене, бо це її товар... Всіх забрали...» [5, с. 160].

Створення емотивного простору художнього тексту в цьому розділі досягається через афективне мовлення Христі з лексичними й синтаксичними повторами, неповними реченнями, на невербальному рівні – широким вживанням трикрапки як найбільш багатозначного і багатofункційного розділового знака. Передачі високої емоційної і психологічної напруги також слугують номінації емоцій та станів жінки

(«це не скімлення й не дряпання по шибці, ... це Христя плаче на покуті», «заходиться невтішним плачем», «хоче сказати щось, та лише булькає в горлі, та лише зіпає широко розтуленим ротом», «зойк уже не такий гострий та страшний, в горлі харчать слова», «сухий, з хрипами, голос гасне в Христиному горлі, наче вогонь, лише дихання рветься з грудей – й опадає, рветься – й опадає» [5, с. 157]). Проте чи не найгостріше емоціогенність обстановки підкреслює така деталь: Христя сліпа від народження, відтак усього, що відбувалося з євреями Турбова, вона не могла бачити, але навіть слухових вражень вистачає для того, щоб жінку від спогадів здолав напад «падучої» – епілепсії: «Христя ... несподівано падає на долівку. Якись корчі корчать її довге худе тіло, вона зіпає ногами, смикає руками, б'ється головою, а біля неї лежить вузол і мертва пташка. Сама Христя схожа на цю пташку» [5, с. 159].

Ставлення головного героя повісті до почутого про погром виражається в безпосередній формі особистого переживання: *від страху* («Незнайоме слово – погром – зловісно падає в глуху тишу сонної хати... Я не знаю, що таке погром, але слово остуджує мою свідомість раптовим холодом криги» [5, с. 156]), *через дитячу цікавість* («Краєчок рядна я натягну на одне вухо, бо страшно слухати, а друге вухо все-таки виставляю, бо хочеться чути» [5, с. 158]), *до оніричної реакції психіки на збудливо-тривожний стан юного героя* («Сон-марення сповиває мої памороки, чуються якісь лементи, молитви, бачаться старі бородаті обличчя, зведені до неба благальні руки, іржуть коні, лякають батоги, постріли лунають...» [5, с. 161]). У такий спосіб автор через реакцію дитячої психіки показує руйнівний вплив війни як травматичного фактору.

Є. Гуцало не цурається говорити в контексті теми війни про такі ганебні сторінки окупаційної історії, як злочини місцевої поліції проти цивільного населення, їхню участь у каральних операціях німців. Але з іншого боку, він у художньому розумінні «урівноважує» їх самовідданими спробами односельців порятувати безневинних жертв, про що і йдеться в розділі «Чорні очі в сусідчиному вікні». Тут головний герой виступає дієгетичним наратором, а отже, оповідь більшою мірою зосереджується на його особистості: діях, переживаннях, почуттях, емоціях, викликаних обставинами зовнішнього життя.

Відкривається розділ метафоричним описом бурі, яку дитяча свідомість опоетизовує і одивнює: «Буря налітає перед досвітком – і заглядає у вікно вогнем блискавок... Хата наче корчиться в мерехтливому потопі. Блискавки гаснуть – і хата сліпне в темряві... У світлі блискавок за вікном видно, як під вітром дерева киплять-бунтують

зеленим шумливим листям, як молодий осокір гнеться низько, вигинаючись луком, ось-ось зірветься з землі – й полетить у безвість бурі.

Я засинаю під грізні вигуки нічної грози, і вві сні мені мариться, що я лечу на тому вигнутому луком осокорі, лечу понад землю, а в мене за плечима спалахують блискавки, мов крила» [5, с. 170]. Але порівняння звуків вітру й військової техніки («вітер висвистує, шумить, гуркотить надворі. Наче отой німецький літак, який ганявся за тіткою Секлетою та за її червоню коровою» [5, с. 170]) свідчить, що війна стала частиною повсякдення дитини.

Прикметно, що й подальше розгортання дії відбувається в ліричній площині, фіксує здивування дитини перед світом природи й людей. Зачудуванням і трепетним страхом супроводжуються розмірковування наратора про чорні очі, побачені у вікні сусідки Срулихи: «Обличчя нічийого не видно, самі лише очі некліпкові – наче зі старої, дуже давньої ікони, яка зчорніла й струхлявіла від своєї ветхості... Може, це нічна передранкова буря: натрощила, наламала, та ще й оті чорні очі занесла в Срулишину хату?» [5, с. 171]. Теплим гумором сповнені розумування дитини про появу чорноокого Марка в тітки Срулихи:

– Дитинка знайшлася у Срулихи, – нарешті каже баба Ликора.

– Знайшлася дитинка? – торопію. – І вже дивиться у вікно? А де ж вона знайшлася? Від бурі?

– Ага, від бурі... І зразу величенька...

– Але ж у Срулихи нема чоловіка. На фронті!

– А, не тямий ти, помовч.

– А вона... Срулиха... – шукаю слова й не можу знайти їх, – знає, що в неї знайшлась дитинка? І вже величенька? [5, с. 172].

Тон оповіді змінюється в епізоді, коли на пошуки врятованого після погрому єврейського хлопчика Марка приходять Павло Голоха. Усвідомлюючи особливості психоемоційного розвитку читацької аудиторії (повість адресована дітям старшого шкільного віку), автор прагнув, щоб опис трагічних подій, з одного боку, був придатним для формування їхнього емоційного інтелекту й емпатії, а з іншого – не перевантажував і не травмував дитячу психіку натуралістичністю насильства. З цією метою оповідь наратора фрагментується і він говорить тільки про те, що «встиг» побачити: «Розпелехана сусідка б'ється розлюченою птахою перед Павлом Голохою, а той крутить головою, рятуєчись від її пазюристих рук. Зрештою, відводить ліву руку – й навідліт б'є Срулиху, що вона, шкпертаючись, падає на спориш... Я ще бачу, як Павло Голоха тягне чорнявого Марка до груші... І – більше нічого не бачу, бо баба Ликора смикає мене за лікоть, аж я спотикаюся» [5, с. 175].

Трансльована в такий спосіб оповідь дає можливість найтрагічніший її момент не візуалізувати вербально, проте, й не спрощувати, не примітизувати проблему на догоду психологічно «комфортному» читанню, а передати з допомогою звукових образів. Експресивізації ситуації сприяє і заміна інтроспективної нарації, коли оповідь розгортається паралельно протіканню подій, ретроспективною, до якої вдається наратор, збагачений життєвим досвідом, із певної часової дистанції: «Та навіть затуленими вухами я чую ще один постріл і пронизливий жіночий лемент, який б'ється над нашим кутком, над усім Овечачим. Наче кричить сама земля. Наче від страшного болю кричать небеса над селом...

Світ розпачливо лементує у моїх вухах, горе плаче голосом невтішної Срулихи. Ми тікаємо, а не можемо втекти, горе та біда не відстають від нас, вони тікають разом з нами – й не відстають» [5, с. 176].

Рефлексійний характер цих рядків, показ війни як епохальної катастрофи, що втручається в життя і пам'ять дитини, захист цінності людського життя актуалізують образ зверненого до своїх спогадів про воєнне дитинство дорослого автора.

У наративі повісті позиція Є. Гуцала прямо не висловлюється, але вона позначається на доборі матеріалу для реалізації автобіографічної концепції дитинства. Зовнішній світ, реалії суспільно-політичного життя 1930–1940-х рр. ХХ ст., образи другорядних персонажів, що постають крізь призму сприймання, світобачення й розуміння головного героя, не лише стають засобом його характеротворення, але й дають можливість письменникові реалізувати себе як суб'єкта.

Безіменний герой твору безперечно належить до створеної Є. Гуцалом галереї образів дітей-«підранків», які «генерують у творах письменника імпульс т. зв. другого прочитання війни, коли погляд на світ «дитинними очима» повертає дійсності реальні пропорції, спотворені ідеологією, війною, політичними протистояннями» [8, с. 55]. Через ранній дитячий вік він не може

збагнути невідворотність страждань, які несе війна, тому це дає авторові право реалізувати вітальні інтенції твору відповідно до дитячого світосприйняття через синтез реального і міфічного, з хаосу і болю війни «вичаклувати», за словами Н. Мафтин, «непроминальний космос українського білого світу, проти якого безсилий Чорнобог, бо в ньому перемагає любов» [9, с. 305].

Отже, оповідь автобіографічного наратора повісті «Співуча колиска з верболозу» деміфологізує узвичаєний радянською літературою наратив війни, показуючи її прояви і наслідки на окупованих територіях. Фрагментація оповіді, зумовлена жанровою специфікою твору, поєднання дієгетичної і вторинної недієгетичної нарацій забезпечує його сюжетно-композиційну наповненість. Розповідь хлопчика про події, безпосереднім учасником або свідком яких він був сам, справляє враження правдивості, достовірності описаного, інтимізує атмосферу твору. Але оскільки герой Є. Гуцала з огляду на вік не може претендувати на роль всезнаючого, всюдисущого і всевидячого наратора, який здатен одноосібно формувати об'єкт оповіді й художній світ твору, тому змістова концепція автора репрезентується і за рахунок ієрархічно впорядкованих «голосів» другорядних персонажів. Переломлені крізь призму свідомості головного героя, вони складають поліфонію дорослого світу, деструктивність якого поглиблює Друга Світова війна. Голокост у її контексті постає як гуманітарна трагедія, що призвела до тяжких демографічних втрат, зруйнувала сім'ї і усталений спосіб існування, деформувала національний склад населення України. Твір Є. Гуцала засвідчує, що травматична дія Голокосту, попри його чітку національну спрямованість, поширювалася на усіх тих, хто не міг залишитися байдужим до горя інших і виявляв незалежно від національності приклади людяності в нелюдяний час. Тож перспективу подальших досліджень повісті «Співуча колиска з верболозу» вбачаємо в можливості його розгляду в контексті студій травми та пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайко О. Кінематографічна візуалізація простору в малій прозі Євгена Гуцала. *Слово і Час*. 2017. № 1. С. 36–46.
2. Горбач Н. Пам'яттєвий простір Голокосту в сучасній українській прозі. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2019. Вип. 13. С. 102–109.
3. Горбач Н. Художня антропологія творів про Голокост: досвід української радянської літератури. *Голокост: художні виміри української прози* / за заг. ред. І. Павленко. Дніпро : Український інститут вивчення Голокосту «Ткума». 2019. С. 19–39.
4. Гуцало Є. Дорога з дитинства. Пролетіли коні : оповідання. Київ : Веселка, 1966. С. 106–112.
5. Гуцало Є. Співуча колиска з верболозу : окупаційні фрески. Київ : Веселка, 1991. 284 с.
6. Ковтун, Л. Тоталітарний та диктаторський режим : конспект уроку. URL: http://www.holocaust.kiev.ua/Files/Obse/kovt_urok_total.pdf.
7. Кононенко В. Динаміка змін та структура єврейського населення Поділля в 1940–1980-х роках ХХ століття. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2012. Вип. 17. С. 204–216.

8. Кумкова О. Творчість Євгена Гуцала в контексті українського прозового шістдесятництва: проблема характеру літературного персонажа. *Культура народів Причорномор'я*. 2014. № 274. С. 53–56.
9. Мафтин Н. «Магічний» реалізм прози Євгена Гуцала. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2016. № 2(34). С. 304–314.
10. Місця пам'яті. Вінницька область. URL: <http://babynyar.org/byhmc-news/posts/news/places-of-memory-vinnytsia-oblast>.
11. Стяжкіна О. Дискурс окупації як механізм осмислення російської агресії проти України. *Нові сторінки історії Донбасу*. 2016. Кн. 25. С. 71–99.
12. Тарнашинська Л. Антропологічні практики повсякдення: людина як психологічна цілісність. До 80-річчя Євгена Гуцала. *Слово і Час*. 2017. № 1. С. 18–36.
13. Шмид В. Нарратология. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 312 с.

REFERENCES

1. Brayko, O. (2017). Kinematografichna vizualizatsiya prostoru v maliy prozi Yevhena Hutsala [Cinematographic Visualization of Space in Short Prose of Yevhen Hutsalo]. *Slovo i Chas – Word and Time*, 1, 36–46 [in Ukrainian].
2. Horbach, N. (2019). Pamyattyevyyu prostir Holokostu v suchasniy ukrayinskiy prozi [The Space of Holocaust Remembrance in Modern Ukrainian Prose]. *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist – Literatures of the World: Poetics, Mentality and Spirituality: Scientific Journal* (Vols.13), (pp. 102–109). Kryvyu Rih [in Ukrainian].
3. Horbach N. (2019). Khudozhnya antropohiya tvoriv pro Holokost: dosvid ukrayinskoyi radyanskoyi literatury [Literary Anthropology of Holocaust Fiction: The Practice of the Ukrainian Soviet Literature]. *Holokost: khudozhni vymiry ukrayinskoyi prozy – Literary Dimensions of Ukrainian Prose* (pp. 19–39). Dnipro : Ukrayinskyy instytut vyvchennya Holokostu «Tkuma» [in Ukrainian].
4. Hutsalo, Y. (106–112). Doroha z dytynstva [The Road from Childhood]. *Proletily koni – The Horses Have Flown By* (pp. 106–112). Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
5. Hutsalo, Y. (1991). *Spivucha kolyska z verbolozu: okupatsiyni fresky [The Melodious Willow Cradle: Occupation Themed Frescos]*. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
6. Kovtun, L. Totalitarnyy ta dyktatorsky rezhym [The Totalitarian Regime and Dictatorship]. (n. d/). [holocaust.kiev.ua/Files/Obse/kovt_urok_total.pdf](http://www.holocaust.kiev.ua/Files/Obse/kovt_urok_total.pdf). URL: http://www.holocaust.kiev.ua/Files/Obse/kovt_urok_total.pdf
7. Kononenko, V. (2012). Dynamika zmin ta struktura yevreyskoho naselennya Podillya v 1940–1980-kh rokakh XX stolittya [Dynamics and Structure of Jewish Population of Podillia in the 1940-1980s of the 20th Century]. *Ukrayina XX stolittya: kultura, ideolohiya, polityka – Ukraine XX c.: Culture, Ideology, Policy* (Vols. 17), (pp. 204–216) [in Ukrainian].
8. Kumkova, O. (2014). Tvorchist Yevhena Hutsala v konteksti ukrayinskoho prozovoho shistdesyatnytstva: problema kharakteru literaturnoho personazha [Literary Works of Yevhen Hutsalo in the Context of the Ukrainian Prose of the Sixties: The Problem of Fictional Character]. *Kultura narodov Prychornomorya – The Culture of the Black Sea Peoples*, 274, 53–56 [in Ukrainian].
9. Maftyn, N. (2016). «Mahichnyy» realizm prozy Yevhena Hutsala [«Magic» Realism of Yevhen Hutsalo's Prose]. *Prykarpatsky visnyk NTSH Slovo – Precarpathian Bulletin of the Shevchenko Scientific Society. Word*. 2 (34), 304–314.
10. Mistsya pamyati. Vinnytska oblast [Sites of Memory. Vinnytsia Oblast]. (n. d/). <http://babynyar.org/byhmc-news/posts/news/places-of-memory-vinnytsia-oblast>. URL: <http://babynyar.org/byhmc-news/posts/news/places-of-memory-vinnytsia-oblast>
11. Styazhkina, O. (2016). Dyskurs okupatsiyi yak mekhanizm osmyslennya rosiyskoyi ahresiyi proty Ukrayiny [The Discourse on Occupation as a Mechanism of Comprehension of the Russian Aggression against Ukraine]. *Novi storinky istoriyi Donbasu – New pages of Donbass History*, 25. 71–99.
12. Tarnashynska, L. (2017). Antropohichni praktyky povsyakdennya: lyudyna yak psykholohichna tsilisnist. Do 80-ricchya Yevhena Hutsala [The Anthropology of Everyday Life: A Person as a Psychological Whole. On the Occasion of Yevhen Hutsalo's 80th Anniversary]. *Slovo i Chas – Word and Time*. 1, 18–36.
13. Shmid, V. (2003). *Narratolohyya [Narratology]*. Moskva: Yazyky slavyanskoy kultury [in Russian].